

DAMIAN PEŠAN, SPOLUPRACOVNÍK JOSIPA PLEČNIKA A SPOLUTVŮRCE PRAŽSKÉHO HRADU

K 135. výročí jeho narození

PATRIK LÍBAL

Obr. 1. Damian Pešan (neznámý fotograf, Senohraby, kolem 1945, soukromý archiv; reprofoto P. Líbal, 2018).

Obr. 2. Praha 1-Hradčany, Pražský hrad, III. hradní nádvoří. Damian Pešan: sochařské provedení baldachýnu Býčího schodiště (1929–1931; foto P. Líbal, 2022).

Významný český sochař Damian Pešan (obr. 1) se narodil v Praze 6. října 1887 (TOMAN 1950, 260). Roku 2022 si tak připomínáme 135. výročí narození umělce, který bývá v literatuře zmiňován především v souvislosti spolupráce s proslulým slovinským architektem **Josipem Plečnikem** (* 1872–† 1957), ale Pešanovo dílo je mnohem rozsáhlejší. Jeho otec **Eduard** (* 1862–† 1928) pracoval jako „obsluhovač parního stroje“, matkou byla **Julie, rozená Štorková** (* 1864–† 1954; AMP MHMP I. 218/159). Damian se nejprve vyučil řezbářem – práci se dřevem se pak věnoval prakticky celý život, a to též jako loutkář. Po vyučení vystudoval pražskou Uměleckoprůmyslovou školu u **Jana Evangelisty Kastnera** (* 1860–† 1912), **Celestýna Kloučka** (* 1855–† 1935) a **Josefa Drahoňovského** (* 1877–† 1938). Díky Kastnerovi pochopil základy slohových forem, od Kloučka získal zbystřený smysl pro prostorovou plnost a Drahoňovský jej ovlivnil jemným citem pro různé materiály. Absolutoria dosáhl roku 1921 u posledně jmenovaného profesora (ČADÍK 1939, 47).

Již od počátku 20. let 20. století se podílel na přestavbě Pražského hradu vedené Josipem Plečnikem a ze sochařů bezesporu patřil k architektoým nejbližším spolupracovníkům. Roku 1922 spolu navrhli ukončení vlnkové žerdi (PRELOVŠEK 1996, obr. na s. 98). Pešan se podílel také na výzdobě bytu prezidenta, který projektoval též Plečnik (PRELOVŠEK 1996, obr. na s. 94). Roku 1924 Pešan navrhl plastiku orla, která měla stát na pozlacené kouli s bleskem, zdobící obelisk na Moravské baště. K realizaci však nedošlo (MALÁ/PRELOVŠEK 1996, 615), nicméně z roku 1925 pochází jeho socha stylizované ženské hlavy na brance do alpinia. Pracoval na baldachýnu nad horním vstupem na Býčí schodiště (1929–1931), propojujícího III. hradní nádvoří se zahradami (MALÁ/PRELOVŠEK 1996,

609). Dva trámy nesoucí měděný přehoz, korespondující se Semperovou teorií odívání, vyzdobil Pešan na čelní straně reliéfy s ženskou a mužskou postavou. Vzory jeho býků podpírajících oba trámy bychom našli v minojském umění (PRELOVŠEK 1996, 95; obr. 2). Pešan paralelně pracoval v Lánech, kde roku 1929 vytvořil modely chrlíčů v podobě lvích hlav pro zámeckou zahradu (MALÁ/PRELOVŠEK 1996, 624). Také spolupracoval na velké státní

pečeti ČSR z roku 1924, resp. na podobě její rukojeti. Umělecké řešení pečetní části navrhli umělci **František Kysela** (* 1881–† 1941) s **Otakarem Španielem** (* 1881–† 1955) a Pešan vyzdobil masivní rukojet z ebenového dřeva s postavou sv. Václava (SEDLÁČEK 2008, 36).

V době prací pro prezidentskou kancelář vytvořil Damian Pešan s nejvyšší pravděpodobností také tělo Kristovo pro centrální kříž na hřbitově v Rychtářově (1927), který si objednal **Alois Musil** (* 1868–† 1944), významný kněz, cestovatel a orientalista (LÍBAL 2021a, 85; LÍBAL 2021b, 175). O Pešanovi, bez udání křestního jména, se zmiňuje v dopise **Antonín Mendl** (* 1890–† 1944), autor architektonické podoby kříže. Píše o zřejmě původně navrženém „myslbekovském“ typu Krista, který je však příliš velký, a proto také oslovil sochaře Pešana.

Velký soubor Pešanovy tvorby nalezneme ve Svatyni Krista Krále v pražských Vysočanech, kterou postavila v letech 1929 až 1930 firma V. Nekvasil podle projektu **Bedřicha Vrzala** (* 1886–† 1960) v Kolbenově ulici. Kaple se nachází za nájemním domem čp. 658/IX, č. o. 14 (PRIX 2017, díl 2, 1158). Sochy vznikaly v letech 1930–1943. Jedná se o oltář Krista Krále, boční oltáře Panny Marie a sv. Václava a sochy bl. Anežky České, sv. Antonína, sv. Ivana, sv. Josefa, sv. Ludmily,

Obr. 3. Praha 3-Vinohrady, nám. Jiřího z Poděbrad, kostel Nejsvětějšího Srdce Páně. Celkový pohled na oltářní stěnu s jakoby vznášejícím se Kristem mezi českými zemskými patrony (foto P. Havlík, 2015).

Obr. 4. Praha 3-Vinohrady, nám. Jiřího z Poděbrad, kostel Nejsvětějšího Srdce Páně. Damian Pešan, 1933: *Kristus* (foto P. Havlík, 2015).

Obr. 5. Praha 3-Vinohrady, nám. Jiřího z Poděbrad, kostel Nejsvětějšího Srdce Páně. Damian Pešan, 1937–1938: Šestice soch českých patronů, zleva sv. Jan Nepomucký, sv. Ludmila, sv. Vojtěch, sv. Václav, bl. Anežka, sv. Prokop (foto P. Havlík, 2015).

Obr. 6. Damian Pešan, 1937: *Otakar Štáfl*. Bronz (převzato z MAREK 1937, [23]).

Obr. 7. Damian Pešan, 1937: *Osud*. Dřevořezba (převzato z MAREK 1937, [38]).

sv. Mikuláše, sv. Jana Nepomuckého, sv. Petra a Pavla, sv. Prokopa a sv. Víta. Dále Pešan navrhl pro kostel křtitelnicí, keramický betlém a Boží hrob (PRIX 2017, díl 2, 1159–1160).

Jedna z jeho nejvýznamnějších realizací se nachází v kostele Nejsvětějšího Srdce Páně (1928–1932) na vinohradském náměstí Jiřího z Poděbrad, který navrhl Josip Plečnik. Velká pozlacená socha Krista (obr. 4) z lipového dřeva pochází z roku 1933 (ČIŽINSKÁ 2012, 157). Roku 1937 byla Pešanovi zadána šestice soch českých patronů (obr. 5). Postavy sv. Vojtěcha a sv. Václava vznikly ještě tohoto roku, následujícího léta sochař vytvořil bl. Anežku, sv. Ludmilu a sv. Prokopa, ale socha sv. Jana Nepomuckého zůstala nedatována (ČIŽINSKÁ 2012, 158). Pozlacené figury svatých mají obličej, ruce a bosé nohy v barvě dřeva, jen lehce zapatinované a přibarvené. Dvanáct let po realizaci popsal prof. Pešan v rozhovoru pro *Lidovou demokracii* výrobu tohoto celku, kdy vycházel z malých hliněných modelů, které byly poté zvětšeny na jednu třetinu skutečné velikosti. Následně se sklízely dobře vyschlé čtyřcoulové fošny tak, aby dřevo nepracovalo, a do nich byly na několika místech vyvrtány otvory, do nichž byly zasazeny bukové čepy. Jako pomocný prostředek ke zvětšování soch Pešanovi sloužily dvě kresby, jedna zobrazující světce zepředu a druhá z profilu. Hotové sochy byly pozlacené v pozlacovačské dílně pomocí plátků jemně vytepaného zlata a v kostele je vyzdvihl na příslušné skoby jeřáb (SVOZIL 1950). Jak je zde podotknuto: „Umělec měl na mysli, aby jeho dílo přetrvalo věky.“ Dále se v chrámu Pešan spolu s uměleckým zámečníkem Otakarem Hatlem a zlatníkem Heinrichem Grünfeldem také podílel na výzdobě oltáře (ČIŽINSKÁ 2012, 157; obr. 3).

Při vstupu do funkcionalistického kostela sv. Václava na náměstí Svatopluka Čecha v pražských Vršovicích, který vznikl v letech 1929 až 1930 podle projektu **Josefa Gočára** (*1880–†1945), stojí Pešanova socha sv. Antonína Paduánského s Ježíškem (PRIX 2017, díl 2, 1112). Další soubor Pešanových soch zdobí novogotický kostel sv. Prokopa v Praze na Žižkově, postavený v letech 1899–1903 podle projektu **Josefa Mockera** (*1835–†1899). V jižním rameni transeptu nalezneme sochy sv. Josefa (1933), bl. Anežky České (1934), sv. Judy Tadeáše (1943) a sv. Terezy z roku 1932 (PRIX 2017, díl 2, 1303). Z další figurální tvorby je nutno uvést dřevořezbu *Ležící dívka* z roku 1933 (ČADÍK 1939, 47, obr. na s. 156).

Pešan se také věnoval portrétům, vytvořil například bustu uvedenou jako *Podobizna kanovníka* (1934), busty architekta Antonína Engela, dramatického umělce Bedřicha Karena a dalších osob (ČADÍK 1939, 47). Pro obec Všetaty vyřezal v letech 1940–1943 dřevěný betlém, umístěný v kostele sv. Petra a Pavla (TOMAN 1947, 260). Ve stejné obci také stojí jeho pískovcová socha bl. Anežky z roku 1940. Z funerální plastiky je možno zmínit reliéf Madony na náhrobku lékaře **Václava Maxe** (*1861–†1931) na olšanském IX. hřbitově (PRIX 2017, díl 2, 1325).

V meziválečném období i za druhé světové války se Damian Pešan zúčastnil mnoha výstav. Již roku 1925 prezentoval své dřevořezby na světové výstavě dekorativního umění v Paříži. Také se účastnil na několika členských výstavách Sdružení výtvarných umělců Myslbeek, založeného roku 1930. První výstava se konala roku 1932 (ČADÍK 1939, 18, 21, 48). SVU Myslbeek upřádalo roku 1937 společnou výstavu malíře **Otakara Štáfila** (*1884–†1945) a Damiana Pešana, který zde prezentoval Štáflovu bronzovou podobiznu (obr. 6), další bronz nazvaný *Orel*, dřevořezby *Madonna rybářů*, *Štáflovův anděl strážný*, *Osud* (obr. 7), *Mladé děvče* a *Plastika* (MAREK 1937, 20). Pešan působil několik let jako člen správního výboru tohoto uměleckého sdružení (MAREK 1937, 3; ČADÍK 1939, 179). Roku 1940 se na italském VII. Triennale di Milano (*Esposizione triennale delle arti decorative e industriali moderne e dell'architettura moderna*) v pavilonu č. 9, kde byla expozice protektorátu Čechy a Morava, nacházel Pešanův dřevěný krucifix, u něhož byla zavěšena mešní kázule, zhotovená podle původní látky ze 14. století, nalezené v královské hrobce uvnitř katedrály sv. Víta na Pražském hradě (NOVÁKOVÁ 2012, 59).

Damian Pešan tvořil i po druhé světové válce. Pro pražskou Michli navrhl pomník padlých v obou světových válkách, odhalený 3. listopadu 1945 a nacházející se v parku nedaleko kostela Narození Panny Marie (mezi ulicemi Baarovou, U Pomníku a U Michelské školy). Sestává z nadživotní pískovcové postavy vojáka, kterou doprovází malý chlapec. V kameni pomník provedl **Otakar Velinský** (*1879–†1959; PRIX 2017, díl 1, 20), významný kamenosochař, který mj. realizoval sochy podle Štursových návrhů. V kostele sv. Jakuba Většího v pražských Stodůlkách je na jižní straně lodi umístěna Pešanova socha Panny Marie s Ježíškem z roku 1946 (PRIX 2017, díl 1, 587). Ve zlíchovském barokním kostele sv. Filipa a Jakuba v pražských Hlubočepích se pod kruchtou nachází Pešanova plastika Nejsvětějšího Srdce Páně z roku 1957 (VLČEK 2012, 402).

Z mimopražských zakázek si rozhodně připomeňme Pešanovo dílo v Ostravě. Pro budovu současné Ekonomické fakulty VŠB – Technické univerzity Ostrava, čp. 2416 v Sokolské ulici 33,

vytvořil roku 1956 tři kamenné reliéfy nazvané *Předávání zkušeností*, umístěné nad vchody. Jedná se o dvojice polopostav, složené ze staršího muže a mladíka – studenta, který se vzdělává, a tematicky zobrazují hornictví, geologii a hutnictví (ŠTASTNÁ 2009, 88). Ze stejného roku pocházejí čtyři figury – *Pionýři* z umělého kamene, dosud umístěné na římsce portiku domu čp. 473 v ulici Čs. exilu 19 v Ostravě-Porubě (ŠTASTNÁ 2009, 120).

Damian Pešan vyučoval na žižkovské Státní odborné škole pro zpracování dřeva, založené 7. října 1921 (dnes Vyšší odborná škola uměleckoprůmyslová a Střední uměleckoprůmyslová škola). Pro knihovnu této školy vytvořil společně se studenty sochařskou výzdobu (HRONOVSKÁ 2015 online). V této souvislosti je ještě nutné vyzdvihnout jeho činnost loutkáře. Na této škole totiž ve 30. letech 20. století vedl loutkové divadlo. Roku 1936 na společenském večeru, pořádaném SVU Myslbek, s maňásky předvedl komedii *Svatební noc v truhle*. Roku 1947 navrhl loutky pro hru **Františka Ptáčka** (* 1893–† 1977) *Princezna Nafta*, kterou uvedl Kroužek přátel loutkového divadla v Praze (KNÍŽÁK 2005, 699). Zúčastnil se i několika poválečných výstav a pravděpodobně poslední doloženou byl 2. pražský salón U Hybernů roku 1969 (PRAŽÁK 1969). V celé jeho tvorbě jej stylově jistě ovlivnil civilismus, ale některé práce se vyznačují symbolismem a bezesporu vycházel také z antického umění, a to jak archaického, tak i pozdně římského. To jistě konvenovalo Josipu Plečnikovi, kterého antika v tvorbě též velmi ovlivnila. Spolupráce s tímto slovinským architektem Pešana „vedla k výrazné stylisaci, podložené symbolickou duchovností“ (SVOZIL 1950 s odkazem na hodnocení Jindřicha Čadíka). Jeho exlibris se vyznačovalo smyslem pro graficky vytříbenou zkratku (obr. 8).

Damianova manželka **Vlasta Dohnalová-Pešanová** (* 1897–† 1990), narozená v Chrudimi, také vystudovala Uměleckoprůmyslovou školu u Josefa Drahoňovského, a navíc se učila malířství na soukromé škole **Ferdinanda Engelmüllera** (* 1867–† 1924; TOMAN 1947, 167). Tvořila spíše menší keramické, porcelánové a skleněné práce, ale k jejím dílům také například patří bronzová busta **Josefíny Havlíčkové** (* 1791–† 1884), matky Karla Havlíčka Borovského, z roku 1937, umístěná v havlíčkobrodském parku, nebo socha *Čistota* na Pražském hradě (LÍBAL 2018). Velký soubor plastik vystavila roku 1936 v pražské výstavní síni Myslbek, kde prezentovala díla *Leda*, *Laškování*, *Tanečnice*, *Jiříček*, *Pod našimi okny*, *Když tě vidím*, *Noc*, *Tuláci*, *Při koupání*, *Rybářské děvčátko*, *Stvoření Evy*, *Ukolébavka* a *Ikaros* (TOMAN 1947, 167).

Pešanovi bydleli v ulici Nad Nuslemi 3, čp. 695/XIV, v pražských Nuslích. Manželé občas zajížděli do Senohrab k rodině Čížkových (obr. 9).¹ Podle pamětníků měl Damian veselou a přátelskou povahu a vyznačoval se přirozenou skromností.

Obr. 8. Exlibris Damiana Pešana s jeho podpisem (nedatováno, reprofoto P. Líbal, 2022).

Obr. 9. Senohraby. Zprava Damian Pešan, Vlasta Dohnalová-Pešanová, Anna Čížková a její dcera Eva Matějková v kočárku (neznámý fotograf, kolem 1945, soukromý archiv; reprofoto P. Líbal, 2018).

¹ Za tyto informace děkuji dr. Evě Matějkové.

Obr. 10. Praha 3-Žižkov, Olšanské hřbitovy, část VII, odd. 6, č. hrobu 211. Hrob rodiny Pešanových s nedávno osazenou novou náhrobní deskou se jmény pohřbených (foto A. Holasová, 2022).

Ještě je nutno zmínit Damianova bratra **Karla** (* 1889–† ?; AMP MHMP I. 218/159), který se stal pasířem. Podílel se například také na výzdobě výše zmíněného kostela Nejsvětějšího Srdce Páně na Vinohradech, pro nějž vytvořil dvě lampy věčného světla, odlil kliky nebo vyrobil šest vysokých mosazných kandelábrů (ČIŽINSKÁ 2012, 157, 158).

Na Olšanských hřbitovech se nachází hrob rodiny Pešanových (Olšany, část VII, odd. 6, č. hrobu 211; obr. 10), pro který Damian Pešan vytvořil náhrobek. Údaje o úmrtí tohoto sochaře se různí, v literatuře nalezneme rok 1969 (ZÁZVORKA 2016, 113), ale na hrobu je uveden rok 1975, což je pravděpodobnější datace. Tyto nejasnosti však nic nemění na tom, že je nutno připomenout si tohoto umělce, který se podepsal nejen na podobě Pražského hradu, ale i na výzdobě mnoha pražských kostelů a dalších staveb v českých zemích.

PRAMENY A LITERATURA

AMP MHMP I. 218/159 — Archiv hlavního města Prahy, fond Magistrát hlavního města Prahy I., Referát IV, popisní, Soupis pražského obyvatelstva 1830–1910 (1920), Cizí příslušníci, kart. 218, č. 159, Pešan, Eduard (1862).

ČADÍK 1939 — Jindřich ČADÍK: SVU Myslbek. Praha 1939.

ČIŽINSKÁ 2012 — Helena ČIŽINSKÁ: Jubileum kostela Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze na Vinohradech – Das Jubiläum der Herz-Jesu-Kirche in Prag-Vinohrady. Sborník Národního muzea v Praze, řada C, Literární historie 57, 2012/1–2, 156–162.

HRONOVSKÁ 2015 online — Ingrid HRONOVSKÁ: Exkurze do knihovny Vyšší odborné školy uměleckoprůmyslové a Střední uměleckoprůmyslové školy. Ikaros 19 [online], 2015/4. Dostupné na <<http://ikaros.cz/node/17477>> [vid. 2022-10-31].

KNIŽÁK 2005 — Milan KNIŽÁK: Encyklopedie výtvarníků loutkového divadla v českých zemích a na Slovensku: Od vystopovatelné minulosti do roku 1950. Sv. 2 (M–Z). Hradec Králové 2005.

LÍBAL 2018 — Patrik LÍBAL: Stopy slavných – Pešanovi. Senohrabská hláška 2018/2, 7.

LÍBAL 2021a — Patrik LÍBAL: „Memento mori“ Aloise Musila (Alois Musil, Antonín Mendl a funerální umění) – Alois Musil's Memento Mori (Alois Musil, Antonín Mendl and funeral art). In: Alois Musil: Antika a české země. Sborník konference uspořádané 2. listopadu 2018 v Praze. S. Kučová / P. Líbal / M. Veselá (eds), Praha 2021, 81–90.

LÍBAL 2021b — Patrik LÍBAL: Alois Musil und Antonín Mendl: Verbunden in Leben und Tod. In: Alois Musil: Interdisziplinäre Perspektiven auf eine vielschichtige Persönlichkeit. (= Investigatio Orientis, Bd. 7), B. J. Collinet / L. Hiepel / M. Veselá / M. Weigl (eds), Münster 2021, 165–183.

MALÁ/PRELOVŠEK 1996 — Věra MALÁ / Damjan PRELOVŠEK: Faktografický přehled Plečnikova díla na Pražském hradě a v Lánech. In: Josip Plečnik – architekt Pražského hradu. Z. Lukeš / D. Prelovšek / T. Valena (eds), Praha 1996, 605–625.

MAREK 1937 — Josef Richard MAREK: Výstava akvarelů malíře Otakara Štáfle z roku 1936–1937 a plastik sochaře Damiana Pešana. Praha 1937.

NOVÁKOVÁ 2012 — Petra NOVÁKOVÁ: Čeští a slovenští umělci na Triennale di Milano, 1923–1968. Diplomová práce, Olomouc 2012. Uloženo: Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta, Katedra dějin umění.

PRAŽÁK 1969 — Čeněk PRAŽÁK: 2. pražský salón: Dům U Hybernů, září – říjen 1969. Praha 1969.

PRELOVŠEK 1996 — Damjan PRELOVŠEK: Ideový základ Plečnikovy tvorby. In: Josip Plečnik – architekt Pražského hradu. Z. Lukeš / D. Prelovšek / T. Valena (eds), Praha 1996, 89–104.

PRIX 2017 — Dalibor PRIX (ed.) ET AL.: Umělecké památky Prahy: Velká Praha (M–Ž). Díl 1 (Malešice – Újezd u Průhonice). Díl 2 (Velešlavín – Žižkov). Praha 2017, 2 svazky.

SEDLÁČEK 2008 — Pavel SEDLÁČEK: Symboly republiky – Symbols of the Czech republic. Praha 2008.

SVOZIL 1950 — Josef SVOZIL: O tvůrci monumentálních soch v chrámu Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze. Lidová demokracie 6, 1950/43. 19. 2. 1950, 5.

ŠTASTNÁ 2009 — Marie ŠTASTNÁ: Socha ve městě: Vztah plastiky a architektury v Ostravě ve 20. století. Disertační práce, Brno 2009. Uloženo: Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Seminář dějin umění.

TOMAN 1947 — Prokop TOMAN (ed.): Nový slovník československých výtvarných umělců I. : A–K. Praha 1947, 3. vyd.

TOMAN 1950 — Prokop TOMAN (ed.): Nový slovník československých výtvarných umělců II. : L–Ž. Praha 1950, 3. vyd.

VLČEK 2012 — Pavel VLČEK (ed.) ET AL.: Umělecké památky Prahy: Velká Praha (A–L). Praha 2012.

ZÁZVORKA 2016 — Petr ZÁZVORKA: Osobnosti stavitelství. Praha 2016.